

Käsityön ylistyspuhe

Taidon ja taiteen voimaa -seminaari 18.3.2010

Miia Collanus

TUNTU

Oi materiaali! Käsityö on materiaalista kulttuuria, ruumiillista ilmaisua, jonka aisti on tuntu. Käsityön tuntu viittaa sekä materiaaliin että tunteeseen. Tuntu on visio ja halu, joka muovautuu käsissäni uudeksi. Tuntuosaamistani voin käyttää tekemällä itselleni, antaa lahjaksi läheisilleni tai lähettää kaukaisemmalle avuntarpeessa olevalle kanssakulkijalle. Koska tunnusta tulee käsityössä näkyvää, käsityön keinoin voi käsitellä hankalasti verbalisoitavia tunteita. Läheisen kuolema, avioero, sairaus, työttömyys. Kokonaista tunteiden kirjoa voi työstää materiaalein, värein ja muodoin. Iloa ja riemua, turhautumista ja apeutta, yhteyttä ja yksinäisyyttä.

YHTEISÖLLISYYS

Niin, käsityöntekijä ei lilli itsekseen vaan on osa suurempaa kokonaisuutta. Käsityöntekijyys rakentuu aina suhteessa toiseen. Vertaan itseäni muihin, haen kannustusta ja neuvoja muilta. Käsityökavereilta saa voimaa ja ideoita jos itsellä ei energia riitä. Näitä käsityökavereita riittää, sillä 64 prosenttia suomalaisista harrastaa käsitöitä. Käsityö on todellista populaarikulttuuria: esimerkiksi Tampereen käsityömessujen kävijämäärä huitelee 35 000:ssa. Käsityö ei ole yksin tekemistä, vaan sitä harrastetaan niin virallisissa kuin epävirallisissakin yhteisöissä: neulekahviloissa, ompeluseuroissa, taiteen perusopetuksessa, työväenopiston kursseilla, kaveriporukalla, työporukalla.

Erilaisia käsityöyhteisöjä on ollut aina, ja kuuluminen johonkin käsityöyhteisöön on edelleen hyvin suosittua. Esimerkiksi Tilkkuyhdistys Finn Quiltiin kuuluu 1800 suomalaista, kansainvälisessä neule- ja virkkausyhteisö Ravelryssa on 675 000 käsityöläistä ja käsin tehdyn verkkokaupassa Etsyssä on 4,2 miljoona rekisteröitynyttä käsityön tekijää ja ostajaa. Jos kaipaa ohjetta tai ideaa, voi aina vilkaista yli tuhannen suomalaisen käsityöihmisen aikaansaannosta Käspaikka -portaalia. Käsityössä(kin) yhteisyys voimauttaa ja rikastaa omaa tekemistäni.

MONEUS

Käsityön ehdoton ihanuus on moneus. Käsityökulttuuri rakentuu monissa konteksteissa ja mitä erilaisimmissa käytänteissä: taide, muotoilu, teollisuus; harrastaja, amatööri, pro-amatööri, yrittäjä; perinne ja innovaatio; rutiini, toisto, jäljentäminen ja luova, kokeileva, ilmaisullinen; käyttötuote, teos, prototyyppi, harjoituskappale ja ne keskeneräiset; itselle, lahjaksi, kokonaiselle joukolle, yksin tai yhdessä. Tästä moneudesta ammentaa aina vain uutta. On mahtavaa huomata, että kun saa yhdestäkin kontekstista tai käytänteestä kiinni ja tiedostaa muiden vaihtoehtojen olemassaolon, edessä avautuu loputon vaihtoehtojen avaruus johon voin taitoni avulla tutustua.

Ymmärrys käsityökulttuurin moneudesta tekee myös suvaitsevaiseksi. Käsityössä(kään) arvo ei synny oikea-väärä -akselilla, sillä kaikille tavoille löytyy perustelunsa. Jos moneutta ei tunnista, voi itselle vieraasta pahimmillaan tulla vihollinen eikä tuttua ja turvallista tule kyseenalaistaneeksi.

TIETOISUUS

Käsityössä oppii myös tietoisemmaksi yhteiskunnan erilaisista rakenteista. Esimerkiksi siitä, miten naiset ovat kotityöllään rakentaneet kokonaisia yhteiskuntia. Eilenkin Lontoon lähiössä intialaisnainen ompeli pikkutakkeja yömyöhään kun lapset olivat menneet nukkumaan – ilman oikeutta sosiaaliturvaan, eläkkeeseen, työterveydenhuoltoon, lomiin. Yhdestä takista saa seitsemän puntaa, mutta kauppias myy sen sadalla punnalla arvostetulla kauppapaikalla. Käsityön avulla tulen tietoiseksi moniarvoisesta maailmasta. Ymmärrän itseni osana maailmanjärjestystä, osaksi naissukupolvien ketjua, rajalla, jossa materiaalin mukainen sukupuolijako on (luojan kiitos) murtumassa. Käsityön hienous on, että ompelemalla itse Lontoon maahanmuuttajanaiset tulevat lähelle, jäävät mieleen, jättävät jäljen. Paljon pysyvemmän jäljen kuin jos olisin lukenut asian kirjasta tai kuullut sen luentona. Tällaisella jäljellä on myös todennäköisemmin vaikutuksia.

IDENTITEETTI

Käsityössä tutustun itseeni, ymmärrän erityisyyteni, suhteeni siihen mistä tulen. Kuka olen ja mikä on paikkani materiaalisessa kulttuurissa? Minun sukuni pöydillä ei ollut Dora Jungin tekstiilejä eivätkä seiiniä koristaneet ryijyt vaan Taistelevat metsot -kanavatyöt.

Pohdin, miksi taisteleviin metsoihin ei viitattu käsityöhistorian luennolla. Pikkuisen kun raavin käsityökulttuurin pintaa ymmärrän, että käsityökulttuurissakin on kaanon, joka on tiettyyn yhteiskuntaluokkaan kuuluneiden valikoitu esitys. Ymmärrän, että Taistelevat metsot on osa arvokasta käsityökulttuuria vaikka sitä ei ole kirjattu käsityön kulttuurihistoriaan. Se on harmillista, mutta inhimillistä. Sitä paitsi, nyt kun tiedostan kulttuurin käytänteinä, voin ruveta kampanjoimaan metsojen puolesta!

Tietoisuus omasta subjektipositioista materiaalisen kulttuurin kentällä auttaa kohtaamaan erilaisuuksia. Käydessäni tilkkutyönäyttelyssä huomaan katsovani alta kulmain suuria kukkaisista puuvilloista sommiteltuja peitteitä. Näihin en identifioitu enkä ehkä haluakaan! Sitten muistan Taistelevat metsot mummon seinällä. Tilkkupeitteet eivät ehkä ole minun juttuni, ei tosin taistelevat metsotkaan, mutta molemmilla on merkitystä minullekin, sillä ne rakentavat osaltaan käsityökulttuuria. Ovat niitä "toisia", johon verrata. Sitä paitsi metsot ja tilkkupeitteet ovat merkityksellisiä valtavalle ihmismassalle. Jos minä en nyt satu pitämään tilkkupeitteiden estetiikasta, peitteet opettavat ainakin käsityöperinteestä jotakin arvokasta. Nimittäin, "perinteisiksi" tilkkutöiksi ymmärretään usein juuri tikatut puuvillapeitteet, vaikka ne todellisuudessa ovat amerikkalaista tuontikamaa. Tosiasiassa tilkkuperinne ponnistaa niistä oravannahoista, joista koottiin monenmoista tuotetta.

Käsitöitä tekemällä ymmärrän paikkani myös siinä pitkässä jatkumossa naisia, jotka tekevät käsitöitä kotona ansaitakseen elantonsa - tai viihdyttääkseen itseään vapaa-ajalla. Mutta hetkinen, mietin, uusinnanko tätä dikotomiaa miesten ja naisten sfääreistä ompelemalla iltaisin vaatteita? Apua – jos teen essun, niin se on varmaan pahinta. Innostun tästä uudesta kentästä, joka avautuu eteeni. Käsityön kulttuurihistoriaan ja feminismiin tutustumalla saan selville, että käsityö on aina jakanut tässä suhteessa kannat. Feministisiskot ovat toisaalta käyttäneet käsityötä manifestina "hei haloo, käsityökin on merkityksellistä" ja toisaalta pelänneet kuten minä, että feminiinisyyteen tiukasti kiinnittyvä käsityö jotenkin uusintaa tuota kiusallista jakoa. Käsityön kentällä puolestaan on visusti varottu feministin leimaa. "Eihän me nyt miehiä vihata ja naisillehan käsityöt on ihan luontaisia". Jokaiselle näkökulmalle löytyy perusteluja, mutta mihin minä haluan identifioitua ja

minkä puolesta taistella?

Siis, ylistän käsityötä sillä sen avulla voin oppia, että perinne on aina jollakin tapaa "keksittyä" ja kulttuuri rakentuu valintoina. Valinta sulkee aina jonkin pois. Niin minäkin tässä puheenvuorossa, vaikka kuinka yritän tavoittaa sen ihanan moninaisuuden, jota käsityössä rakastan.

AKTIVISMI

Käsityön hienous on, että voin paitsi tulla tietoiseksi myös konkreettisesti tehdä jotakin. Käsityön avulla voin muuttaa mielipiteeni konkretiaksi lyhtypylvääseen, kietoa kokonaisen panssarivaunun virkattuun värikkääseen pehmeeseen ja kertoa, että vastustan sotaa. Virkattu käsikranaatti on hätkähdyttävä muistutus, että toisinkin voi valita. Tehtäisiinkö jokaiselle kansaa edustavalle ilmastonmuutoksen edellyttämistä toimista muistuttava pipo? Vaikka kansanedustaja ei innostuisikaan pääätä lämmittävästä tuulivoimapipostani, ainakin tulen neuloessa pohtineeksi, miten voisin itse vaikuttaa. Päättämme kavereideni kanssa ryhtyä toimiin turhaa kulutusta vastaan ja osallistumme kampanjaan, jossa lupaamme olla ostamatta yhtään vaatekappaletta puoleen vuoteen. Teemme kaiken itse ja vieläpä kierrätysmateriaalista. Käsityö on maailman konkretisointia paremmaksi. Käsityön avulla voin osallistua ja rakentaa yhteiskuntaa, tehdä siitä paremman, sosiaalisesti oikeudenmukaisemman.

TUOTANTOKULTTUURIT

Käsityön hienous on myös siinä, että sen ytimessä on toiminta ja tuottaminen. Käsityö on tutustumista erilaisiin tuotantokulttuureihin. Ompelemalla itse opin, miten paljon tarvitaan vaatekappaleen tekemiseen. Aikaa ja osaamista. Ymmärrän, miten erilaisia tavaroita tuotetaan, mitä valintoja tuotantoprosesseihin liittyy ja millaisia efektejä valinnoilla on. Mietin tarkemmin ostanko uutta kangasta vai valitsenko kierrätysmateriaalin. Tekemällä itse voin vastustaa massatuotantoa ja hikipajoja.

Toisaalta tajuan myös, että ei olekaan niin yksioikoista kutsua henkkamaukan vaatekappaletta halventavasti rätiksi. Henkkamaukkakin on käsityötä – kaikki ne tikkaukset. Maukkaneuleeni kädentiet on käsityönä kavennettu. Tunnen sympatiaa tekijää kohtaan.

Käsitöitä tekemällä oppii tunnistamaan materiaalien laatueroja. Hypistelen materiaalia ja tarkistan tuotemerkinnän – tämä kyllä nyppyyntyy hetimiten. Päättän jättää vaateen tankoon ja etsiä muita keinoja tukea hikipajojen työntekijöitä. Vai ostaisinko Suomessa käsityönä tehtyä, Nansoa ehkä ja tukisin samalla lähituotantoa, yrittäisin osaltani vaikuttaa siihen, että työpaikat säilyisivät Suomessa?

Käsityö on antiteesi kuluttajapositionille. Käsityöntekijä ei ole mikään passiivinen kuluttaja, jonka täytyy valita olemassa olevasta sillä käsityön avulla voi tehdä itse. Käsityöläinen on ennen muuta tuottaja.

HITAUDEN TILA

Itse tekeminen voi joskus mennä överiksi, varsinkin jos on yhtään taipuvainen itsesyöllistävään

luterilaiseen työmoraaliin: kädet eivät koskaan saisi levätä. Keskiluokkaistunut minä muistaa korostaa, että telkkarista katson vain uutiset ja ajankohtaiset. Jos nyt joskus tositeeveetä, niin ainakin kerron tekeväni neuletta samaan aikaan. Käsityökulttuurin pintaa rapsuttamalla opin senkin, mistä kaukaa aatokseni saattavat tulla. Kun vapaa-aika käsitteenä lanseerattiin joskus 1800-luvun lopussa, keksittiin samaan syssyyn harrastuskategoria ehkäisemään ihmisten työmoraalin rappeutumista. Ties mitä hyödytöntä olisivat puuhanneet ja miten se lorvailuun oppiminen vaikuttaisi työpaikalla! Taitaapa häivähdys tästä olla nykyisessä käsityön opsissakin, jossa oppilaasta pyritään kouluttamaan vastuuntuntoinen työntekijä.

Voin ja haluan vastustaa tätä. Käsityö on hidasta aikaa, mutta hitaus ei tarkoita ajallista vaan tilallista hitautta. Hitauden tilassa merkityksellistä ei ole aika; tehdäänkö nopeasti vai hitaasti. Tilallinen hitaus on hetkeen tarttumista; merkityksellisten, kestävien, tietoisten ja nautinnollisten tilojen rakentamista ja haltuunottoa. Olen tässä, juuri nyt, tekevänä, tahtovana, kehittyvänä, muuttavana. Käsityön tekemisen tila on kokeilua, tunnustelua, työtä, ilmaisua. Hitauden tilassa yhdistyvät rutiini ja toisto, ideointi ja keksiminen. Uusinnan ja uudistan.

Yhteenvetona: Käsityökulttuuri on laaja, suhteinen ja ulottuva. Käsityö on hieno paikka, jossa käsin tekemällä pääsee kiinni kontekstiin.